

SAĞLIK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN EMPATİK BECERİLERİ İLE PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI*

Afife YURTTAŞ**

Ayşen YETKİN***

ÖZET

Bu çalışma Atatürk Üniversitesi Erzurum Sağlık Yüksek Okulu 1. ve 4. sınıf, Hemşirelik ve Ebelik Bölümü öğrencilerinin empatik becerilerini (EB) ve problem çözme becerilerini (PÇB), aldıkları mesleki eğitimin bu becerilere etkisini; ayrıca bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek ve karşılaştırmak amacıyla yapıldı.

Araştırmaya 115 Hemşirelik, 42 Ebelik, 84'ü 1. Sınıf ve 73'ü 4.sınıf olmak üzere toplam 157 öğrenci gönüllü olarak katıldılar. Veriler öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini ve mesleki algılarını belirlemeye yönelik 13 sorudan oluşan bir anket formu; EB ölçeği, B formu ve PÇB ölçeği formu kullanarak, aynı günde (9 Ekim 2000) toplandı; yüzdelik hesabı, Kruskall Wallis, ANOVA, t-testi, Mann-Whitney U ve korelasyon testleri kullanılarak değerlendirildi.

Öğrencilerin EB puan ortalaması 135.59 ± 20.31 , PÇB puan ortalaması ise 80.25 ± 17.00 olarak belirlendi. İki ölçeğe ilişkin puanlar arasındaki ilişki önemsiz ($r = -.113$; $p > 0.05$) bulundu. Birinci sınıf öğrencilerin PÇB'lerinin 4.sınıf öğrencilerinkinden önemli ($p < 0.01$) ölçüde yüksek olduğu belirlendi. Öğrencilerin bölümünün, yaşının, şu anda hemşirelik/ebelik yapıyor olmasının, ailesinde sağlık alanında çalışan birey (ler) olmasının, mezun olduğu lisenin, yaşamının çoğunu geçirdiği yerin, Sağlık Yüksek Okulunu tercih sırasının, bitirdikten sonra görev almak istediği alanın, mesleği ile ilgili genel algısının, öğrenimi boyunca meslek sevgisinde oluşan değişikliğin PÇB ve EB üzerine önemli bir etkisinin olmadığı ($p > 0.05$) belirlendi.

Öğrencilerin sınıfları ile EB puan ortalamaları arasındaki fark da önemsiz ($p > 0.05$) bulundu.

Anahtar Kelimeler: Empatik beceri, problem çözme becerisi, öğrenci.

ABSTRACT

Comparison Of The Problem Solving Abilities And Empathetic Abilities Of The Students Of The School Of Health

The study has been conducted to determine the problem solving abilities (PSA) and empathetic abilities (EA) of the first and fourth class students in the Department of Nursing and Midwifery of the Erzurum Health College at Atatürk University and determine compare the relationships between dependent and independent variables. In this study, a total of 157 students participated voluntarily. Of these students, 84 were of first, 73 were of fourth class. A hundred fifteen subjects were in nursing and 42 were in midwifery classes. The data were collected on the same day (October 9, 2000) through a questionnaire form composed of 13 items, aimed at determining the socio-demographic specialties and professional affinity of the students, EA and PSA scales and were evaluated by means of percentage count, Kruskall Wallis, ANOVA, t-test Mann-Whitney U and correlation test.

It was determined that EA scores of the students were 135.59 ± 20.31 and PSA scores were 80.25 ± 17.00 . The relationship between the scores of two scales was found insignificantly ($r = -.113$; $p > 0.05$). It was determined that PSA scores of the first class students were significantly higher than those of fourth class ($p < 0.01$).

It was also determined that departments of the students, their ages, working as a nurse/midwife now, having health staff in their family, the high school graduation the place where she lived most of their life, the rank of preference choice for school of health, the field she wanted to work after graduation, common affinity as to her profession, the change their PSA and EA ($p > 0.05$).

The difference between the classes of the students and EA scores was found insignificant ($p > 0.05$).

Key Words: Empathetic ability, problem solving ability, pupils.

*Bu çalışma 2001 yılında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiş olup, I. Uluslararası ve V. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Kongresi'nde (19-22.09.2001, Kapadokya) bildiri olarak sunulmuştur.

**Atatürk Üniv. SYO Hemşirelik Bölümü (Arş.Gör.)

***Yüzüncü Yıl Üniv. SYO Hemşirelik Bölümü (Yrd.Doç.Dr.)

GİRİŞ

Hemşirelik ve ebelik mesleği tarihsel gelişim süreci içinde her kuşak tarafından bazı yenilikler eklenerek bugünkü modern özelliğine sahip olmuştur (Uyer 1989, Aslantürk 1996).

Hemşirelik ve ebelik mesleğini seçen kişilerin bireysel ilgi, istek ve yeteneklerini göz önünde bulundurmaları gerekir. Bu gereklilik hem verilen hizmetin istenilen kalitede olması hem de hizmeti verenler ve alanların hoşnutluğu açısından son derece önemlidir (Karanisoğlu 1997). Bu özelliklere sahip hemşire ve ebe adaylarının profesyonel bir nitelik kazanabilmeleri için aldıkları eğitimle bu özelliklerini geliştirmeleri beklenir. Böylece öğrencilerin psikomotor, entelektüel ve duyuşsal olmak üzere üç davranış alanında bilgi ve beceri kazanmaları sağlanır. Böylece öğrencinin yaratıcı düşünme yeteneği güdülenir, desteklenir ve gelişir (Öz 1998, Karanisoğlu 1999).

Bilindiği gibi, hemşirelik ve ebelik hizmetleri, hemşirelik süreci kapsamı içinde verilir ve hemşirelik süreci bilimsel bir temele dayanır. Hemşirelik süreci problem çözme yönteminin sistematik bir biçimde kullanılması olup, bireyin ve toplumun fizyolojik, psikolojik ve sosyal gereksinimlerinin karşılanmasını sağlar (Birol 2000). Bu nedenle hemşire ve ebelerin yeterli problem çözme becerisine sahip olması hemşirelik sürecinin her aşamasında yani; problemin belirlenmesi, yapılacak girişimlerin planlanması, planın uygulanması ve değerlendirilmesi aşamasında gerekli ve önemlidir. Bu mantıksal yaklaşım günlük yaşamda karşılaşılan problemlerin çözümü için de kullanılmaktadır (Sabuncu ve ark. 2000).

Diğer yandan hemşire ve ebeler; hastanın yaşadığı ve anlatmakta zorlandığı duygularını anlamak ve ne tür bir yardıma gereksinmesi olduğunu

belirlemek için çeşitli iletişim yöntemleri kullanır (Özcan 1988, Sever ve ark. 2000). Bu iletişim yöntemleri içinde önemli bir yere sahip olan empati yani; karşımızdaki bireyi anlayabilme, bir takım kişilik özelliklerinden temel alarak gelişmektedir. Empatik iletişimin kullanılması hastanın kendini ifade etmesini kolaylaştırdığı için problemlerinin belirlenmesini de (hemşirelik tanısını) kolaylaştırır (Öz 1992 a, Price and Archbold 1997).

Hemşire ve ebelerin problem çözme becerisi ve empatik beceri düzeylerinin yüksek olması hemşirelik sürecinin başarılı bir şekilde uygulanmasını sağlayarak bakımın kalitesinin yükseltilmesinde önemli bir rol oynayabilir. Bu nedenle profesyonel bakım için; hemşire/ebe olacak olan öğrencilerin empati yapma ve problem çözme becerilerinin aldıkları mesleki eğitimin etkisi ile gelişmesi beklenir. Bu bilgiler doğrultusunda planlanan bu çalışma Atatürk Üniversitesi Erzurum Sağlık Yüksekokulu 1. ve 4. sınıf, Hemşirelik ve Ebelik Bölümü öğrencilerinin empatik beceri ve problem çözme becerilerini, aldıkları mesleki eğitimin bu beceriye etkisini, ayrıca bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek ve karşılaştırmak amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Tanımlayıcı, karşılaştırmalı ve kesitsel özellikte olan bu çalışma 9 Ekim 2000'de Atatürk Üniversitesi Erzurum Sağlık Yüksekokulu'nda yapıldı.

Çalışmanın evrenini sözü edilen okulda öğrenim gören 1. ve 4. sınıf (toplam 181 kişi) öğrencilerin tamamı oluşturdu. Çalışma için örneklem seçimine gidilmedi, evrenin tümü çalışmaya dahil edilmek istendi, ancak 24 öğrenci çeşitli nedenlerle çalışma kapsamına alınamadı. Dolayısıyla çalışmanın örneklemi 157 öğrenci (1. sınıf: 84, 4. sınıf: 73 kişi) oluşturdu.

Öğrenciler gönüllü olarak çalışmaya katıldılar.

Veriler; öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini belirleyen bir Anket Formu, Problem Çözme Ölçeği Formu ve Empatik Beceri Ölçeği-B Formu ile dershanede, yeterli zaman tanınarak toplandı. Uygulamadan önce çalışmanın amacı, önemi ve formların nasıl doldurulacağı hakkında açıklama yapıldı.

Anket Formu; benzer çalışmalardan yararlanarak araştırmacılar tarafından hazırlanmış, öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ile meslek sevgisini belirlemeye yönelik, hepsi kapalı uçlu olan 13 sorudan oluşturuldu.

Öğrencilerin aldığı eğitimin problem çözme becerisini, empatik becerisini ve meslekleri ile ilgili meslek sevgisini değiştirme durumunu belirlemek için bazı sorular yalnızca 4. sınıf öğrencilere soruldu.

Problem Çözme Ölçeği; Heppner ve Peterson tarafından 1982 yılında geliştirmiş ve Taylan tarafından 1990 yılında güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapılarak Türkçe'ye uyarlandı(Taylan 1997). Ölçek 6 puanlı, likert tipinde,35 maddeden oluşturuldu. Seçeneklerden 1 tamamen katılımı, 6 ise tamamen katılmamayı gösterir. Bazı maddeler olumsuz olarak ifade edilmelerinden dolayı ters çevrilerek puanlanır (1, 2, 3, 4, 11, 13, 14, 15, 17, 21, 25, 26, 30, 34). Bazı maddeler ise puanlama dışı tutulur (9, 22,, 29).

Ölçekten alınacak en düşük puan 32, en yüksek puan ise 192'dir. Düşük puan etkili ve başarılı problem çözme ile ilgili davranış ve tutumu, yüksek puan ise problemler karşısında etkili çözümler bulamamayı belirtir. Ölçeğin cevaplama süresi 15 dakikadır.

Ölçek üç alt boyuttan oluşur. Bunlar: Problem Çözme Güveni (PÇG) (5, 10, 11, 12, 19, 23, 24, 27, 33, 34, 35. maddeler), Yaklaşma-Kaçınma (YK) (1,

2, 4, 6, 7, 8, 13, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 28, 30, 31. maddeler) ve Kişisel Kontroldür (KK) (13, 14, 25, 26, 27, 32. maddeler) (Savaşır ve Şahin 1997).

Empatik Beceri Ölçeği B Formu'nda altı farklı sorun yer almaktadır. Her bir sorunun altında böyle bir sorunu dile getiren kişiye verilebilecek on iki çeşit empatik tepki sıralanmıştır. Deneklerden bu tepkilerden beğendikleri dört tanesini seçmeleri istenir (on iki tepkiden bir tanesi tesadüfi cevaplayanları belirlemek amacıyla konulmuş olan, soruna ilgisiz tepkidir).

Bireylerin her bir probleme ilişkin seçtikleri 4 cümlelerin (toplam 24) likert türü ölçek üzerinden alacakları puanlar dikkate alınmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan empatik becerinin yüksek olduğunu gösterir. Bu form Dökmen (2000) tarafından 1988'de geliştirilmiştir.

Veriler toplandıktan sonra uygulanan anket formu ve ölçeklerden alınan puanlar elde kodlanmış ve SPSS 8.0 paket programında değerlendirilmiştir.

Verilerin analizinde; yüzdeler, t testi, varyans (F), korelasyon (r), Kruskal Wallis (KW) ve Mann Whitney U (MWU) testleri kullanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Öğrencilerin sınıfına göre PÇB karşılaştırıldığında; 1. Sınıf öğrencilerin (% 53.5) puan ortalamasının 76.89 ± 14.40 , 4. sınıf öğrencilerininki (46.5) ise 84.02 ± 18.90 olduğu ve aradaki farkın istatistiksel olarak önemli ($p < 0.01$) olduğu belirlenmiştir (Tablo 1). Bu bulguları destekler şekilde her iki sınıftaki öğrencilerin PÇB ölçeğinin alt boyutlarına ait puanlar arasındaki farklar da önemli ($p < 0.01$) bulunmuştur. Yani bu değerler 1. sınıf öğrencilerini PÇB'nin 4. sınıftakilerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Taylan'ın

(1997) çalışmasında da fen programındaki 1. sınıf öğrencilerin PÇB önemli bir şekilde 4. sınıf öğrencilerden yüksek bulunmuştur.

Son sınıf öğrencilerin PÇB'nin 1. sınıf öğrencilerden daha yüksek olması gerekirken düşük olması, bu konuda verilen bilgilerin unutulmasına ve verilen eğitimin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Ulupınar'ın (1997) çalışmasında problem çözme eğitimi alan öğrencilerin PÇB'nin geliştiği belirlenmiştir. Yine aynı çalışmada (Ulupınar 1997) lisans 1. ve 4. sınıf öğrencilerin PÇB puanlarının birbirine çok yakın olması bu konuyla ilgili değişik gruplar üzerinde daha detaylı çalışmaların yapılmasının yararlı olacağını düşündürmektedir.

Hemşirelik ve ebelik bölümü öğrencilerinin PÇB puanlarının birbirine çok yakın olduğu (sırasıyla 80.31 ± 19.96 , 79.64 ± 17.24) dolayısıyla aradaki farkın önemsiz ($p > 0.05$) olduğu belirlenmiştir (Tablo 1). Bu durum; her iki bölümün müfredat programının benzer olması, eğitimin hemen hemen aynı öğretim elemanları tarafından veriliyor olması ve PÇB'ni geliştirici özel bir strateji izlenmemesi ile açıklanabilir.

19 yaşında olan öğrencilerin 76.60 ± 16.38 puanla en yüksek düzeyde PÇB'ne sahip oldukları ancak genel olarak öğrencilerin yaşının PÇB'ne önemli bir etkisinin olmadığı ($p > 0.05$) belirlenmiştir (Tablo 1). Bu sonuç yaş diliminin çok dar (17-20 yaş ve üstü) olmasından kaynaklanmış olabilir.

Oysa Ulupınar'ın (1997) çalışmasında yaşın PÇB'ne önemli ($p < 0.01$) bir etkisinin olduğu belirtilmiştir. Bu durum Ulupınar'ın (1997) çalışma kapsamına aldığı bireylerin yaş diliminin oldukça geniş (16-35 ve üstü) olması ile ilişkili olabilir. Şu anda hemşire/ebe olarak çalışan öğrencilerin PÇB'nin (77.00 ± 10.23) çalışmayanlardan (80.33 ± 17.15) daha

yüksek olduğu ancak aradaki farkın önemsiz olduğu ($p > 0.05$) belirlenmiştir (Tablo 1). Benzer şekilde Durna ve ark. (1997) çalışan öğrencilerin PÇB'nin çalışmayan öğrencilerden yüksek olduğunu fakat aradaki farkın önemsiz ($p > 0.05$) olduğunu belirtmiştir. Ulupınar (1997) ise çalışan öğrencilerin PÇB'nin çalışmayan öğrencilerden önemli ($p > 0.01$) bir şekilde yüksek olduğunu belirtmiştir.

Bu sonuçlar doğrultusunda çalışan öğrencilerin problem çözmede daha başarılı olduğu söylenebilir. Bir meslek üyesi olarak çalışmanın kendine güven, karar verme ve bağımsız düşünme gücünü olumlu yönde etkilediği ileri sürülebilir. Bu sonuçları destekler şekilde başka bir çalışmada (Chang ve Gaskill 1991) hemşirelerin PÇB'nin çalışma deneyimi ile arttığı belirtilmiştir.

Sağlık Meslek Lisesi mezunu öğrencilerin PÇB'nin (74.92 ± 13.10) normal lise mezunlarından daha yüksek (81.73 ± 17.22) olduğu belirlenmiş ancak aradaki fark önemsiz ($p > 0.5$) bulunmuştur (Tablo 1). Durna ve ark.'nın (1997) çalışmasında da öğrencilerin mezun olduğu lisenin PÇB'ne önemli bir etkisinin olmadığı belirtilmiştir. Ancak Sağlık Meslek Lisesi mezunu öğrencilerin bir kısmının çalışıyor olmasından dolayı PÇB'leri diğer liselerden gelen öğrencilerden daha yüksek çıkmış olabilir. Ancak bu öğrencilerin sayısı az olduğu için aradaki fark önemsiz bulunmuş olabilir.

Yaşamının çoğunu köyde, ilçede ya da ilde geçiren öğrencilerin PÇB puanları arasında önemli bir fark olmadığı ($p > 0.05$) görülmüştür (Tablo 1). Çevresel uyarıların yoğun olması ve yaşamın daha kompleks olması nedeniyle büyük yerleşim yerlerinde yaşayan bireylerin PÇB'nin daha yüksek olacağı düşünülmüş, fakat elde edilen bulguların bu düşünceyi desteklemediği görülmüştür. Elde edilen sonuçların Kılıç

Basmacı'nın (1998) sonuçlarıyla da benzerlik gösterdiği belirlenmiştir.

Sağlık Yüksekokulunu 1.-5. sırada tercih eden öğrencilerin PÇB'nin (79.11 ± 16.68) 16. ve üstü tercih edenlerden (83.11 ± 19.22) daha yüksek olduğu belirlenmiş ancak aradaki fark önemsiz ($p > 0.05$) bulunmuştur (Tablo 1). Fadıoğlu ve ark. (1986) ile Ekizler ve Ulupınar'ın (1996) çalışmalarında mesleğini bilerek ve isteyerek seçen öğrencilerin daha başarılı oldukları belirtilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda, okulunu ilk sıralarda tercih eden öğrencilerin akademik başarılarının daha yüksek olması muhtemeldir. Ancak ilk sıralarda hemşirelik ve ebelik okullarını tercih eden öğrencilerin oranının düşük olduğu bu ve diğer bir çok çalışmada (Başer 1995, Yetkin ve Ergüney 1997, Sertbaş ve Şahin 1998) belirlenmiştir. Bu sonuçlar meslek açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin mezun olduktan sonra çalışmak istedikleri alana göre problem çözme puanları arasında önemli bir fark olmamakla ($p > 0.05$) beraber yönetici hemşire olmak isteyenlerin PÇB'nin diğerlerinden daha yüksek olması Ulupınar'ın (1997) çalışmasında başhemşire ve eğitimci hemşirelerin PÇB'ni en yüksek düzeyde bulması ile benzerlik göstermektedir.

“Mesleğimin kendim için en uygun meslek olduğuna inanıyorum”

diyen öğrencilerin en yüksek PÇB'ne (75.44 ± 12.87) sahip olduğu, “mesleğimi tesadüfen seçtim” diyen öğrencilerin PÇB'nin ise en düşük düzeyde (82.28 ± 19.80) olduğu belirlenmiştir (Tablo 1). Aradaki farkın önemsiz ($p > 0.05$) olmasına rağmen elde edilen sonuçlar mesleği sevmenin ve benimsemenin PÇB'ni olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Okulda aldığı eğitimin etkisiyle EB'nin biraz geliştiğini ifade eden son sınıf öğrencilerinin (%35.6) PÇB, oldukça çok geliştiğini ifade eden öğrencilerin (%26.1) PÇB'nden daha düşük bulunmuştur (Tablo 1). Bu bulgular istenilen doğrultuda empati yapabilen öğrencilerin PÇB'nin daha yüksek olduğunu göstermesine rağmen aradaki fark önemsiz ($p > 0.05$) bulunmuştur. Empatik olmak yeni olaylara uyum sağlamayı kolaylaştırdığından, insanlarda dikkati, duyarlılığı ve farkındalığı da artıracığından PÇB'ni de artırmış olabilir. Böylece hemşire ve ebelerin hastanın problemini belirlemesi ve kolayca çözebilmesi mümkün olacaktır.

Son sınıf öğrencilerin aldığı eğitimle meslek sevgisinin önemli ölçüde sağlandığı (sevenler: %75.4, sevmeyenler: %24.6), fakat bu sevgiye paralel olarak, beklentilerin tersine, verilen eğitimle PÇB'nin gelişmediği görülmüştür (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin Çeşitli Özelliklerine Göre Problem Çözme Becerisi (PÇB) Ve Empatik Beceri (EB) Puan Ortalamaları*

Öğrencilerin Özellikleri	Sayı	%	PÇB Puanı X ± SD	EB Puanı X ± SD
Sınıfı			t = -2.677, p < 0.01	t = -1.112, p > 0.05
1. sınıf	84	53.5	76.89 ± 14.40	133.89 ± 17.80
4. sınıf	73	46.5	84.02 ± 18.90	137.50 ± 22.77
Bölümü			t = .217, p > 0.05	t = .015, p > 0.05
Hemşirelik	115	73.2	80.31 ± 16.96	136.28 ± 21.62
Ebelik	42	26.8	79.64 ± 17.24	133.66 ± 16.61
Yaşı			KW = 2.081, p > 0.05	KW = 2.796, p > 0.05
17	14	8.9	79.92 ± 12.11	136.00 ± 19.28
18	24	15.3	79.83 ± 13.30	129.29 ± 20.62
19	38	24.2	76.60 ± 16.38	135.57 ± 16.88
20 ve üstü	81	51.6	82.14 ± 18.83	137.39 ± 21.79
u anda hemşirelik/ebelik			MWU = 276.5, p > 0.05	MMWU = 266, p > 0.05
Yapan	4	2.5	77.00 ± 10.23	130.50 ± 19.15
Yapmayan	153	97.5	80.33 ± 17.15	135.72 ± 20.38
Ailesinde sağlık alanında çalışan birey			t = -.072, p > 0.05	t = -.289, p > 0.05
Var	31	19.7	80.45 ± 16.5	134 ± 64 ± 19.49
Yok	126	80.3	80.20 ± 17.26	135 ± 82 ± 20.58
Mezun olduğu lise			KW = 5.147, p > 0.05	KW = 4.782, p > 0.05
Sağlık Meslek Lisesi	14	8.9	74.92 ± 13.10	139.78 ± 17.35
Normal Lise	123	78.4	81.73 ± 17.22	136.26 ± 20.90
Özel Lise	3	1.9	79.66 ± 6.65	120.00 ± 12.53
Diğer (İmam Hatif, Ticaret vb.)	17	10.8	74.05 ± 18.14	130.00 ± 18.16
Yaşamının çoğunu geçirdiği yer			KW = .270, p > 0.05	KW = 2.714, p > 0.05
Köy	25	15.9	80.52 ± 14.87	130.68 ± 21.54
İlçe	54	34.4	79.38 ± 16.52	138.20 ± 19.07
İl	78	49.7	80.25 ± 17.00	135.35 ± 20.79
SYO'nu tercihten sırası			F = .462, p > 0.05	F = .608, p > 0.05
1.-5. Tercih	42	26.8	79.11 ± 16.68	134.80 ± 15.59
6.-10. Tercih	42	26.8	8.114 ± 17.91	138.90 ± 21.38
11.-15. Tercih	46	29.3	78.80 ± 15.27	135.10 ± 20.70
16. ve üstü	27	17.1	83.11 ± 19.22	132.48 ± 24.50
Mezun olduktan sonra görev almak istediği alan			F = .603, p > 0.05	F = .003, p > 0.05
Klinisyen hemşirelik	52	33.1	82.15 ± 14.84	135.76 ± 21.90
Akademisyen hemşirelik	64	40.8	79.96 ± 15.98	135.54 ± 20.59
Yönetici hemşirelik	41	26.1	78.29 ± 20.84	135.43 ± 18.14
Mesleğinizi genel olarak nasıl algıyorsunuz ?			KW = 2.747, p > 0.05	KW = 5.382, p > 0.05
_Mesleğimi seviyorum.	51	32.5	79.60 ± 14.95	131.88 ± 19.90
_Mesleğimin kendim için uygun olduğunu düşünüyorum.	25	15.9	75.44 ± 12.87	141.00 ± 19.83
_Mesleğimi tesadüfen seçtim.	67	42.7	82.28 ± 19.80	135.01 ± 20.82
_Mesleğimi sevmiyorum.	14	8.9	81.50 ± 19.80	142.21 ± 20.31

*Tablonun Devamı Arka Sayfadadır.

Tablo 1'in Devamı

Öğrencilerin Özellikleri	Sayı	%	PÇB Puanı X ± SD	EB Puanı X ± SD
			KW=1.762, p>0.05	KW=.708, p > 0.05
*Okulda aldığımız eğitim PÇB'ni zi ne kadar geliştirdi ?				
- Hiç geliştirmedim	3	4.1	80.0 ± 40.63	139.00 ± 10.00
- Biraz geliştirdi	39	53.4	84.10 ± 18.97	138.71 ± 24.37
- Çok geliştirdi	20	27.4	87.20 ± 18.50	132.55 ± 21.32
- Oldukça çok geliştirdi	11	15.1	79.81 ± 14.43	141.00 ± 23.83
			KW = 4.718, p > 0.05	KW=.172, p > 0.05
*Okulda aldığımız eğitim EB'nizi ne kadar geliştirdi?				
- Hiç geliştirmedim	2	2.7	95.50 ± 43.13	139.00 ± 14.14
- Biraz geliştirdi	26	35.6	87.34 ± 20.40	136.88 ± 22.93
- Çok geliştirdi	26	35.6	86.07 ± 15.41	136.03 ± 22.86
- Oldukça çok geliştirdi	19	26.1	75.89 ± 18.08	139.73 ± 24.95
			KW = 3.614, p > 0.05	KW= 2.247, p > 0.05
*SYO'nda aldığımız eğitim meslek sevginizi nasıl etkiledi?				
- Mesleğimi seviyordum, şimdi de seviyorum.	22	30.2	81.63 ± 14.74	135.95 ± 22.00
- Mesleğimi seviyordum, şimdi sevmiyorum.	9	12.3	78.11 ± 23.01	130.55 ± 11.69
- Mesleğimi sevmiyordum, şimdi seviyorum.	33	45.2	85.06 ± 20.32	137.84 ± 25.97
- Mesleğimi sevmiyordum, şimdi de sevmiyorum.	9	12.3	92.88 ± 18.75	146.00 ± 21.77
TOPLAM	73	100.0	84.02 ± 18.90	137.50 ± 22.77

*Bu sorular sadece 4. sınıf öğrencilerine sorulmuştur.

1. sınıf öğrencilerin EB puanı 133.89±17.80, 4. sınıftakilerin puanı ise 137.50±22.77 olarak belirlenmiş ve bu puanlar arasındaki fark önemsiz (p>0.05) olmasına rağmen 4. sınıf öğrencilerin EB'nin az da olsa yükseldiği görülmüştür (Tablo1). Ancak 4. sınıf öğrencilerin EB puanının istenilen düzeyde yükselmemiş olması, aldıkları eğitimin EB'lerini geliştirecek nitelikte ve yeterlilikte olmadığını düşündürmektedir. Elde edilen sonuç öğretim elemanları

açısından negatif bir geri bildirim olarak değerlendirilebilir.

Benzer şekilde Ergül'ün (1995) Sağlık Meslek Lisesi öğrencilerinde yaptığı çalışmada 1. ve 4. sınıf öğrencilerin EB puanları arasındaki fark önemsiz bulunmuştur. Oysa Yıldırım ve ark. (1997) ile Pek ve ark.nın (2000) yaptığı çalışmalarda Marmara Üniversitesi 1. ve 4. sınıf öğrencilerin EB puanları arasındaki fark önemli bulunmuştur. Öz (1992 b) ise bir grup

hemşireye empatik beceriyle ilgili özel bir eğitim programı uygulamış ve eğitim alan grubun EB'sinin, eğitim almayan gruptan önemli ölçüde yükseldiğini belirlemiştir. Bu ve benzer çalışmalar empatinin eğitimle artabileceğini göstermiştir.

Hemşirelik bölümündeki öğrencilerin EB puanı 136.28 ± 21.62 , ebelik bölümündekilerin ise 133.66 ± 16.61 olduğu ve aradaki farkın önemsiz ($p > 0.05$) olduğu belirlenmiştir (Tablo 1). Ergül'ün (1995) çalışmasında ise hemşirelik bölümünde okuyan öğrencilerin EB puanı, laborantlık bölümünde okuyan öğrencilerin puanından daha düşük bulunmuştur. Alver'in (1998) çalışmasında ise Eğitim Fakültesi Sosyal bölümü öğrencilerinin EB puanı fen bölümü öğrencilerinin puanından daha yüksek olmasına rağmen aradaki fark önemsiz ($p > 0.05$) bulunmuştur.

Hemşire ve ebelerin temel işlevleri hemen hemen aynı olduğu için her iki bölümdeki öğrencilerin EB puanları arasında önemli bir fark olmaması beklenen bir sonuç olarak değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin yaşlarına göre EB puan ortalamalarının birbirine çok yakın olduğu dolayısı ile aradaki farkın önemsiz ($p > 0.05$) olduğu belirlenmiştir (Tablo 1). İkinci ve ark. da (1997) hemşirelerin yaşı ile empatik eğilimleri arasında önemli bir ilişki olmadığını belirtmiştir. Aynı şekilde Aydın (1996) da değişik meslek mensupları üzerinde yaptığı çalışmada yaşın EB'ye önemli bir etkisinin olmadığını belirlemiştir.

Oysa P. ve ark.nın (1995) ve Öz'ün (1992 b) hemşireler üzerinde yaptığı çalışmada EB puanının yaşla orantılı olarak arttığı belirlenmiştir. Öz'ün (1992 a) çalışan doktor ve hemşirelerde yaptığı başka bir çalışmada ise empatik eğilimin yaş ilerledikçe arttığı belirtilmiştir. Yapılan çalışmaların sonuçları çelişkili olduğu

için değişik yaş grupları üzerinde benzer çalışmaların tekrarlanması yararlı olacağı düşünülmüştür.

Şu anda hemşire/ebe olarak çalışan öğrencilerin (%2.5) EB puanının (130.50 ± 19.15) çalışmayanlarınkinden (135.72 ± 20.38) daha düşük olması ($p > 0.05$, Tablo 1) beklentilerin tersi bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Yaşar'ın (1993) çalışmasında da çalışan hemşirelerin EB puanı öğrenci hemşirelerin EB puanından düşük bulunmuştur. Çalışan öğrencilerin oranı çok küçük olmakla birlikte, bu sonuçlar çalışan hemşirelerin EB ile ilgili etkin bir eğitime gereksinimi olduğunu düşündürmektedir.

Ailesinde sağlık alanında çalışan birey olan ve olmayan öğrencilerin EB puan ortalamalarının birbirine çok yakın olması ($p > 0.05$) Yıldırım ve ark.nın (1997) çalışma sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Sağlık Meslek Lisesi mezunlarının EB puan ortalamalarının diğerlerinden yüksek olması ($p > 0.05$, Tablo1) bu öğrencilerin lisede iken (4 yıl) aldıkları eğitimin üniversite eğitimiyle paralellik göstermesi ve üniversitede verilecek/verilen empati eğitimine bir temel oluşturmasından kaynaklanmış olabilir.

Öğrencilerin yaşamının çoğunu geçirdiği yere göre aldıkları EB puan ortalamaları arasındaki farkın önemsiz ($p > 0.05$) olması (Tablo1) yerleşim yerinin büyüklüğünün EB'yi geliştirici bir etkisinin olmadığını düşündürmektedir.

Öğrencilerin Sağlık Yüksekokulu'nu ÖSS'de tercih sırasının EB puanlarına önemli bir etkisinin olmadığı ($p > 0.05$, Tablo 1) görülmüştür.

Öğrencilerin mezun olduktan sonra çalışmak istedikleri alana göre aldıkları EB puan ortalamalarının birbirine eşit olması ($p > 0.05$, Tablo1) beklentileri doğrulamıştır. Çünkü öğrenci

mezun olduktan sonra hangi alanda çalışırsa çalışsın yeterli düzeyde EB'ye sahip olması gerekir.

Mesleğini sevdiğini söyleyen öğrencilerin en düşük (131.88 ± 19.90), mesleğini sevmediğini söyleyenlerin ise en yüksek (142.21 ± 20.31) puanı almaları ($p > 0.05$, Tablo 1) beklenmedik bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Ergül' ün (1995) çalışmasında da benzer sonuç bildirilmiştir. Bu durum öğrencilerin hem yeterli bir empati eğitimi almamaları hem de kendilerini objektif olarak değerlendirememeleri ile ilişkili olabilir. Diğer taraftan öğrencilerin meslek sevgisinin EB'lerine önemli bir etkisinin olmadığı da düşünülebilir.

Okulda aldığı eğitimin EB'sini hiç geliştirmediklerini belirten öğrencilerin EB puanı ile oldukça çok geliştirdiklerini belirten öğrencilerin EB puanının hemen hemen aynı olması ($p > 0.05$, Tablo 1) beklentilerin tersi bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen bu sonuç öğrencilere empati konusunun tam

anlamı ile verilememiş olmasından ve öğrencilerin kendilerini objektif olarak değerlendirememiş olmasından kaynaklanmış olabilir. Benzer şekilde Yıldırım ve ark.nın (1997) çalışmasında da okulda alınan eğitimin EB'yi etkilemediği belirtilmiştir. Fakat aynı konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarda (Dökmen 1988, Öz 1992b) EB'nin eğitimle arttığı belirtilmiştir.

Son sınıf öğrencilerin meslek sevgisinde eğitimleri süresince değişiklik olup olmamasına göre verdikleri yanıtlarla EB puan ortalamaları arasındaki farkın önemsiz ($p > 0.05$, Tablo 1) olduğu belirlenmiştir. Ancak "mesleğimi sevmiyordum, şimdi de sevmiyorum" diyen öğrencilerin puan ortalamasının (146.00 ± 21.77) en yüksek olması dikkat çekici bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Sayıları az olmakla birlikte (9 kişi - % 12.3) bu öğrencilere mesleği sevdirmeleri için öğretim elemanlarına önemli bir sorumluluk düşmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin Problem Çözme Becerisi (PÇB) Ve Alt Ölçekleriyle İlgili Puan Ortalamaları (N = 157)

PÇB ve alt ölçekleri	Madde Sayısı	Puan Aralığı	Min.	Max.	Ranj	X ± SD
Problem Çözme Güveni (PÇG)	11	11- 66	11	49	38	24.52 ± 8.24
Yaklaşma-Kaçınma (YK)	16	16-96	16	76	60	41.12±10.55
Kişisel Konrol (KK)	5	5-30	8	28	20	14.69± 4.97
TOPLAM PÇB puanı	32	32-192	48	148	100	80.25±17.00

Öğrencilerin PÇB puan ortalaması genel olarak 80.25 ± 17.00 , alt ölçeklerin puan ortalamaları ise; Problem Çözme Güveni (PÇG) 24.52 ± 8.24 , Yaklaşma – Kaçınma (YK) 41.12 ± 10.55 , Kişisel Kontrol (KK) 14.69 ± 4.97 olarak belirlenmiştir (Tablo 2). Bu sonuçlar Ulupınar'ın (1997), Durna ve Ark'ın (1997) çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Ancak Taylan'ın (1997) çalışmasında eğitim bilimleri öğrencilerinin PÇB puan ortalamasının, bu çalışma kapsamındaki öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum hemşirelik ve ebellek öğrencilerinin ÖSS'de aldıkları puanların muhtemelen daha düşük olması ile ilişkili olabilir.

Diğer taraftan öğrencilerin EB puan ortalaması genel olarak 135.59 ± 20.31 olarak belirlenmiştir. Elde edilen

bu değerin Yaşar'ın (1993) belirlediği çalışan hemşirelerin (118.05 ± 17.29) ve öğrenci hemşirelerin (126.07 ± 16.11) EB puan ortalamalarından ve Aydın'ın (1996) çeşitli meslek mensupları (doktor, öğretmen, polis) üzerinde yaptığı çalışma sonucundan elde ettiği puan ortalamasından (131.53 ± 32.01) daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak Yıldırım ve ark. nın (1997) yaptığı benzer bir çalışmanın sonucunda Marmara Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu öğrencilerinin EB puan ortalamasının (152.42 ± 26.00) bu çalışmanın sonucunda elde edilen değerden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Bu sonuçlar Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin daha kapsamlı, daha etkili bir şekilde empatik beceriyi geliştirici eğitim almaları gereğini ortaya çıkarmıştır.

Tablo 3. Empatik Beceri Ölçeği İle Problem Çözme Becerisi ve Alt Ölçeklerine Ait Puanlar Arasındaki İlişki

Problem Çözme Becerisi(PÇB) Alt Ölçekler	Empatik Beceri	
	r	p
Problem Çözme Güveni (PÇG)	-0.099	p>0.05
Yaklaşma - Kaçınma (YK)	-0.060	p>0.05
Kişisel Kontrol (KK)	-0.057	p>0.05
TOPLAM (PÇB)	-0.113	p>0.05

Öğrencilerin, beklenenin tersine, empatik becerisi ile problem çözme becerisi ölçeğinden ($r = -.113$, $p > 0.05$) ve alt ölçeklerden aldığı puanlar arasındaki ilişki önemsiz (PÇG: $r = -.099$, $p > 0.05$, YK: $r = -.060$, $p > 0.05$, KK: $r = -.057$,

$p > 0.05$) bulunmuştur (Tablo 3). Oysa Özdağ ve Mete (2000) probleme dayalı öğretim sistemini benimseyen Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu öğrencilerinin PÇB ile birlikte EB

puan ortalamasının da önemli bir şekilde arttığını belirtmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Atatürk Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu 1. sınıf öğrencilerin, PÇB 4. sınıftakilerden önemli bir şekilde yüksek bulunmuştur. Bunun dışında; öğrencilerin yaşının, bölümünün, çalışıyor olmasının, mezun olduğu lisenin, yaşamının çoğunu geçirdiği yerin, Sağlık Yüksekokulunu tercih sırasının, mezun olduktan sonra çalışmak istediği alanın, mesleki algılarının, aldıkları eğitimin PÇB ve EB üzerine önemli bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Öğrencilerin PÇB ölçeği ve alt boyutlarına ait puanlarla EB puanları arasında da önemli bir ilişki olmadığı belirlenmiştir.

Bu sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler getirilebilir :

-Hemşirelik / ebelik mesleğinin bu okullardaki öğretim elemanları tarafından halka tanıtılması,

-Öğrencilere her derste meslek sevgisinin verilmesi, mesleğin olumlu yönlerini görmelerinin sağlanması, mesleği sevmeme nedenlerinin araştırılması, öğretim elemanlarının bu işi bir ilke olarak benimsemesi,

-Hemşire/ebe yetiştiren her okuldaki öğrencilerin, her sınıfta PÇB ve EB'lerinin değerlendirilmesi, olumlu/olumsuz etki eden faktörlerin belirlenmesi,

-Öğretim elemanlarının kendi PÇB ve EB düzeylerinin araştırılması.,

-Hemşirelik/ebelik eğitimi almakta olan öğrencilere sistemli bir şekilde PÇB'ni ve EB'yi geliştirecek eğitim verilmesi ve bunun hemşirelik süreci sistemi içinde kullanılmasının sağlanması (hem teorik hem uygulamalı şekilde),

-Hemşirelik/ebelik öğrencilerinin PÇB ve EB ile akademik başarıları arasındaki ilişkinin araştırılması,

--Çalışan hemşirelerin ve ebele-
rin PÇB ve EB'lerinin araştırılması.

KAYNAKLAR

Alver B (1998). Bireylerin uyum düzeyleri ile empatik becerileri arasındaki ilişkiler. Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Aslantürk A (1996). Hemşirelik ve yardım etme üzerine. Hacettepe Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 3 (1) : 37 -- 43.

Aydın A (1996). Empatik becerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Ege Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Başer G (1995). Hemşirelik Yüksekokulunda öğrenim gören öğrencilerin sosyal özellikleri, okulu tercih sıralamaları ve seçme nedenleri. Hacettepe Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2 (1):11- 20.

Bırol L (2000). Hemşirelik Süreci. Bozyaka Matbaacılık, İzmir.

Chang AM ,Gaskill D (1991). Nurses' perceptions of their problem solving ability. J Adv Nurs, 16 (7) : 813 – 819.

- Dökmen Ü** (1988). Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 21 (1-2) : 155 – 190
- Dökmen Ü** (2000). İletişim Çatışmaları ve Empati. Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Durna Z, Memiş S, Özcan Ş** (1997). Öğrencilerin problem çözmeye ilişkin algılama ve başarıma durumlarının değerlendirilmesi. IV. Hemşirelik Eğitimi Semp. Kitabı, Çevik Matbaacılık, Kıbrıs : 53-56.
- Ekinci M, Özer H, Bağ B, Kırpınar İ** (1997). Hemşirelerin empatik eğilimlerinin ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. VI. Anadolu Psikiyatri Günleri Kongresi Bilimsel Çalışmalar Kitabı, Erzurum : 233 – 237.
- Ekizler H, Ulupınar S** (1996). Hemşirelik Yüksekokulu öğrencilerinin okullarına ilişkin tutumlarının incelenmesi.2.Ulusal Hemşirelik Eğitim Semp.Kitabı.
- Ergül F** (1995). Sağlık Meslek Lisesi öğrencilerinin benlik algı düzeyleri arasındaki ilişki. Çukurova Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Fadıloğlu Ç, Yılmaz D ve ark.** (1986). Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu öğrencilerinin eğitim sorunları ve mesleksi beklentilerinin saptanması. I. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Semp. Kitabı, İstanbul : 110 – 116.
- Karanisoğlu H** (1997). Hemşirelik ve ebelik eğitiminde bir model. IV. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Semp. Kitabı, Çevik Matbaacılık, Kıbrıs : 265 – 269.
- Karanisoğlu H** (1999). Ülkemizde ebelik eğitimindeki gelişmeler. Hemşirelik Forumu, 2 (3) : 85 – 88.
- Kılıç Basmacı S** (1998). Üniversite öğrencilerinin problem çözme becerisini algılamalarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. İnönü Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya
- Öz F** (1992 a). Sağlık evlerinde çalışan doktor ve hemşirelerin empatik eğilim düzeylerinin belirlenmesi. III. Ulusal Hemşirelik Kongresi Kitabı, Sivas : 647 – 652.
- Öz F** (1992 b). Hemşirelerin empatik beceri ve eğilim düzeyine eğitimin etkisi . Hacettepe Üniv. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Öz F** (1998). Son sınıf hemşirelik öğrencilerinin empatik eğilimleri, empatik becerileri ile akademik başarıları arasındaki ilişki. Cumhuriyet Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2 (2) : 32 – 37.
- Özcan A** (1998). Hasta bireylerin duygusal gereksinimlerine öğrenci hemşirelerin gösterdiği tepkiler. I. Ulusal Hemşirelik Kongresi Bildirileri Kitabı, Ege Üniv. Basımevi, İzmir : 87 – 95.
- Özdağ Ş, Mete S** (2000). Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulunda uygulanan probleme dayalı öğrenim yönteminin öğrencilerin empati düzeylerine etkisi. I. Uluslararası VIII. Ulusal Hemşirelik Kongresi Program ve Özet Kitabı, Antalya : 138.
- Pek H, Yazıcı S, Dede N, Yıldırım Z** (1995). Çocuklara bakım veren hemşirelerin empatik becerileri. IV. Ulusal Hemşirelik Kongresi Bildiri Özet Kitabı, Ankara : 32 – 33.
- Price V, Archbold J** (1997). What's it all about, empathy? Nurse Education Today, 17 (2), 106-110.
- Sabuncu N, Orak N, Karabacak Ü, Alpaz E** (2000). Hemşirelik süreci sistemini öğrenmenin hemşirelik öğrencilerinin kişisel problem çözme becerilerini algılama durumlarına etkisi. I. Uluslararası VIII. Ulusal Hemşirelik Kongresi Program ve Özet Kitabı, Antalya: 139.
- Savaşır I, Şahin N,** (1997). Bilişsel – Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler. Türk Psikologlar Derneği Yayınları No: 9, Özyurt Matbaacılık, Ankara.
- Sertbaş G, Şahin N** (1998). Gaziantep Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin sosyo - demografik özellikleri ve okulu tercih etme nedenlerinin incelenmesi. Hemşire Dergisi, 48 (6) : 23 – 26.
- Sever DA, Işıl Ö, Ünsal BG, Gonçe N** (2000). 1. ve 4. sınıf lisans öğrencilerinin terapötik iletişim becerilerinin değerlendirilmesi. I. Uluslararası VIII. Ulusal

Hemşirelik Kongresi Program ve Özet Kitabı, Antalya: 168.

Taylan S (1997). Heppner'in problem çözme envanterinin uyarlama, güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları. Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Ulupınar S (1997). Hemşirelik eğitiminin sorun çözme becerisine etkisi. İstanbul Üniv. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Uyer G (1989). Sağlık Meslek Tarihi ve Ahlakı. Hatiboğlu Yayınevi, Ankara, 1989.

Yaşar İ (1993). Hemşirelik öğrencilerinin ve hemşirelerin psikolojik ihtiyaç örüntüleri ve

empati düzeyleri. Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yetkin A, Ergüney S (1997). Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu öğrencilerinin sosyo-demografik özellikleri, okulu tercih sıraları ve seçme nedenleri. Türk Hemşireler Dergisi, 47 (4) : 20 – 22.

Yıldırım Z, Yazıcı S, Pek H (1997). Marmara Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu lisans öğrencilerinin devam ettikleri sınıflara göre empatik becerilerinin değerlendirilmesi. IV. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Semp. Kitabı, Çevik Matbaacılık, Kıbrıs: 259 – 264.